

Bauer, Jaroslav

[Klemensiewicz, Z.; Lehr-Spławiński, T.; Urbańczyk, S. Gramatyka historyczna języka polskiego]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1958, vol. 7, iss. A6, pp. 135-139

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101455>

Access Date: 08. 12. 2023

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Bartůšková, Sylva

[Klemensiewicz, Z.; Lehr-Spławiński, T.; Urbańczyk, S. Gramatyka historyczna języka polskiego]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1958, vol. 7, iss. A6, pp. 135-139

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101455>

Access Date: 08. 12. 2023

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

hluboko v období předhistorického vývoje češtiny. Tím jeho kniha přímo podněcuje ke srovnávání materiálu staročeského s materiálem v jiných slovanských jazycích a k obdobnému zpracování vývoje syntaxe v těchto jazycích. Práce toho druhu, jako je Trávníčkovo zpracování české historické syntaxe, mohly by totiž velkou měrou přispět k dalšímu prohlubování právě těch jeho poznatků a postřehů, které se týkají samé genese souvětí.

Velký význam má kniha také pro zpracovávání nářeční syntaxe, zejména historické. Na pozadí Trávníčkových výkladů bude totiž možno lépe odhalit ty vývojové zákonitosti, které jsou pro oblast nářeční skladby skutečně specifické, a postihnout tak platnost syntaktických prostředků a konstrukcí v rámci nářeční struktury samé. Dosavadní praxe se namnoze spokojovala jen s nesystematickou konfrontací nářečních jevů s jevy současného spisovného jazyka a s jejich hodnocením s hlediska spisovné struktury.⁵

Závěrem bychom chtěli ještě připomenout velkou pomoc, kterou přináší nová práce akad. Trávníčka pro poznání vývoje syntaxe spisovného jazyka za obrození. Novodobý spisovný jazyk oživil mnoho spojovacích prostředků v jejich starších významech nebo významových odstínech, které jsou v současném jazyce často úplně neznámé. Některé pak vznikly mechanickým přejetím starých spojek, jejichž významu se už dobře nerozumělo, u některých spojek se značně rozšířil okruh jejich užívání (*an, ješto, až* ...). Trávníčkovy výklady umožňují jednak správnější sémantickou interpretaci těchto spojek, která by byla jinak mnohdy velmi obtížná, zejména v období rané fáze vývoje obrozené spisovné češtiny, jednak usnadňují oddělení nových prostředků, a hlavně nových významů starších prostředků, od spojek starých. Kromě toho je možno na základě těchto výkladů lépe postihnout další významovou specialisaci mnoha spojovacích prostředků v obrozeném jazyce, ukázat, co z těchto prostředků má povahu individuální a dočasnou, vysvětlit tak lépe zánik mnoha spojek v pozdějším jazyce a mn. j.

Miroslav Grepl

Z. Klemensiewicz—T. Lehr-Splawiński—S. Urbańczyk: *Gramatyka historyczna języka polskiego*. Warszawa 1955, 596 s.

Nová polská historická mluvnice byla napsána jako vysokoškolská učebnice, mající nahradit nedostupné práce starší (zejména mluvnice Łosovy).¹ Avšak v mnohém se od nich liší a svým rozsahem i obsahem zaujímá přední místo mezi poválečnými historickými mluvicemi slovanských jazyků.

Především má srovnávací úvod, ukazující místo polštiny mezi slovanskými jazyky, z pera T. Lehra-Splawińskiego. (Od něho pochází i celková charakteristika vývoje kvantitativní a přízvuku.) A mnohem více než v předešlých pracích se věnuje pozornost stavu v nářečích, zejména při výkladech hláskoslovných (méně už v tvaroslovi a málo v syntaxi — jinak to dosavadní stav bádání neumožňuje). Za tyto výklady vděčíme St. Urbańczykovi. Vlastní jádro knihy — historickou mluvnicí spisovné polštiny — sepsal Z. Klemensiewicz, který také celé dílo sjednotil.

Autoři výslovně poukazují na to, že učebnicová povaha knihy a potřeba rychlého vydání měla vliv na způsob výkladu — „raczej rejestruje ona stan rzeczy na ogół uznawany a nie ukazuje jego wątpliwych albo spornych składników“ (str. 15). Proto nemůže a nechce nahradit velkou vědeckou historickou mluvnicí, pro níž vytvoří předpoklady teprve probíhající práce slovníkové (zvl. *Słownik staropolski, Słownik polszczyzny XVI. w., Słownik Adama Mickiewicza*, nový *Słownik języka polskiego* a j.), mluvnické (zejména rozборы jazyka významných spisovatelů) a dialektologické (dialektologické atlasy, nářeční slovník, popisy nářečí, práce z historické dialektologie). Ale i tak přináší tato historická mluvnice mnoho nového. V této recenzi se nemůžeme zastavovat u jednotlivostí; všimneme si především způsobu zpracování a poněkud podrobněji syntaxe, které se v referátech obvykle věnuje méně pozornosti.^{2a}

⁵ Podrobněji o tom píše Jan Chloupek v článku *K stavbě věty a souvětí v archaických nářečích východomoravských* ve sborníku věnovaném akad. Trávníčkovi k sedmdesátinám. (Studie ze slovanské jazykovědy, Praha 1958 — v tisku.)

¹ Srov. Benni—Łoś—Nitsch—Rozwadowski—Ułaszyn, *Gramatyka języka polskiego* („zbiorowa“), Kraków 1923 (obsahuje přepracované mluvnické stati z III. svazku Encyklopedie polské); J. Łoś, *Gramatyka polska I—III*, Lwów—Warszawa—Kraków 1922—1927 (obsahuje hláskoslovi, tvoření slov a morfologii; skladbu již autor nestačil zpracovat); J. Łoś, *Krótká gramatyka historyczna języka polskiego*, Lwów 1927.

^{2a} Z dosavadních referátů upozorňujeme na recenzi A. Lamprechta (Slovo a slovesnost 18, 1957, čís. 3), všímající si zejména slavistického úvodu a hláskoslovi, a na recenzi H. Rybnické (Poradnik Językowy 1957, zeszyt 7, 323—327), kriticky rozebírající oddíl o tvoření slov.

Úvodní kapitola o místě polštiny mezi slovanskými jazyky, vělená poněkud neorganicky do oddílu hláskoslovného (opírá se sice především o jevy hláskoslovné, ale ne výlučně), naznačuje postupnou jazykovou diferenciaci od období prajazyka indoevropského přes epochu baltoslovanskou a praslovanskou ke vzniku větve západoslovanské a dále její rozčlenění, vývoj ve skupině lechické až ke vzniku jazyka polského a k jeho nářečnickému rozrůznění. T. Lehr-Splawiński zde podává ve zkratce svou teorii o vzniku a rozpadu praslovantiny;² odlišné názory na jednotlivé jevy nejsou zaznamenány (na př. v otázce baltoslovanské jednoty, o rozšíření *l* epenthet. v západoslovanských jazycích, o původu koncovek *-ě* // *-ę* u ja-kmenů a jo-kmenů a n. j.).

Velice plasticky a přehledně zachytil týž autor vývoj intonace, kvantity a akcentu od praslovantiny k ustálení pozdějšího stavu polského. Škoda, že zde po charakteristice stavu praslovanského téměř úplně opouští srovnávací zřetel a vysvětluje všechny změny jen na základě materiálu polského a pomoranského. (Velmi by pomohlo na př. i stručné srovnání s češtinou v otázce kontrakce a v otázce kvantity.)³ V dalších výkladech pak chybějí srovnávací poznámky — až na ojedinělá upozornění na české vlivy — ke škodě věci úplně. (To je ovšem v historických mluvnících slovanských jazyků dosud pravidlem.)

Popis vývoje polského hláskového systému, který následuje, sleduje podrobně vývoj jednotlivých hlásek. Výklady jsou podány přehledně, výstižně a přístupně,⁴ s podrobným probráním stavu v nářečích. (Snad by od skutečných hláskoslovných změn měly být ještě výrazněji odděleny změny ve frekvenci hlásek, způsobené činiteli morfologickými — míšením a zánkem koncovek atp.) Postrádáme však shrnutí vývojových tendencí, které by lépe ukázalo souvislosti mezi jednotlivými změnami, vývojové změny hláskového systému jako celku a jejich chronologický sled.⁵ Úplně chybí zřetel fonologický. Žádoucí by byl aspoň poukaz na fonologické důsledky hláskových změn (srov. zejména fonologisaci měkkostní korelace souhlásek a splynutí *i* a *y* v jeden foném).

Oddíl o tvoření slov je uveden obsáhlou částí všeobecnou, poučující o zásadách morfologické (morfématické) a slootovorné analýsy, o poměru odvozeného slova k základnímu a o historických změnách formantů. Konkrétní část začíná kapitolou o kmeni a pak se probírají skupiny suffixů v rámci slovních druhů podle významu, dále praeфикy a nakonec slova složená. Celý oddíl svědčí o rozvoji slootovorného bádání v Polsku, třebaže podává spíše teorii a systematiku než skutečný obraz vývoje. Zvolené významové utřídění formantů (doplňné abecedními seznamy) je jistě vhodnější než třídění podle základního konsonantu, jak je nalézáme např. u Loše (*Gramatyka polska* II). Přes značný rozsah oddílu (přes 100 stran) je poučení o jednotlivých slootovorných prostředcích jen stručné.

Vlastní morfologie je probírána podobným způsobem jako hláskosloví: postrádáme tu celkové shrnutí vývojových tendencí (jednostránkový úvod naprosto nedostačuje) a jejich realisace v jednotlivých morfologických typech i celkový obraz chronologie změn; zato však se velmi podrobně probírají osudy jednotlivých forem (pádů, časů, způsobů a pod.).

Ve skloňování substantiv se v rámci jednoho rodu probírají vždy všechny koncovky téhož pádu (jen feminina se dělí na dvě skupiny podle zakončení nom. sg. a zvlášť je uvedeno t. zv. sklonění smíšené); výkladu je předeslána tabulka praslovanských koncovek podle jednotlivých kmenů.⁶ Uvážíme-li, že v stpol. byl už na počátku doby historické starý kmenový

² Obdobný, ovšem podrobnější výklad srov. v knize *Przegląd i charakterystyka języków słowiańskich*, Warszawa 1954.

³ Neradí se setkáváme s nedopatřeními v dokladech z češtiny (částečně jde asi o tiskové chyby). Tak na str. 29 by bylo vhodné uvést stě. *dušě* místo pozdějšího *duše*; nevhodně je tu uveden přechodník *tešě* (III. třída praes.) vedle stpol. *rzekę* a strus. *idja, vedja*; na str. 32 by bylo možno připomenout zachování *dz < dj* v slovenštině; v tabulce na str. 49 jsou chyby v kvantitě českých příkladů (*mlatiti, mlátiš*) a bez vysvětlení se uvádějí podoby *sýto, hláv*.

⁴ Nevhodně je umístěna kapitola o vývoji jerů až na konci vokalizmu (o e jerového původu se nutně mluví už dříve). Nejistý je předpoklad původního obecného rozšíření *l* epenthet. v západoslovanských jazycích (i fakta stpol. mluví proti).

⁵ Mnohem názorněji vyniknou vývojové tendence v Lošově *Krátké histor. mluvnici*. Chronologický sled mluvnických změn (nejen hláskoslovných) pěkně ukazuje St. Sloński v populární práci *Historia języka polskiego w zarysie* (2. vyd., Warszawa 1953).

⁶ Do schemat se vloudilo dosti tiskových chyb, jen části opravených jako errata. (Nedůsledné je značení měkkosti souhlásek; v nom. pl. *czesarę* zůstalo i po opravě *-ę* — str. 275; chybně jsou uvedeny příklady na lok. pl. i-kmenů — str. 284 — a j.) V instr. sg. o- a jo-kmenů by bylo lépe uvádět zsl. (a vslov.) koncovku *-омь, -ьмь*, protože ta byla jistě vlastním východiskem polského vývoje. (Podávaný výklad není pravděpodobný, i když sporadický výskyt koncovek *-омь, -емь* na území západoslovanském není vyloučen — srov. Fr. Tráv-

systém úplně rozložen a že v celém vývoji docházelo k značnému míšení a vyrovnávání koncovek mezi jednotlivými typy, musíme takovému postupu přiznat oprávnění (vcelku podobně jsou uspořádány výklady v Lošově *Krátké historické mluvnici* i v *Mluvnici polské* III). Přece však by snad bylo užitečně naznačit souhrnně, jak pronikalo rozlišení jmen životných a neživotných a později osobních a neosobních, jak se v důsledku hláskoslovných změn i analogie vyrovnávaly původní typy tvrdé a měkké a pod. — pomohlo by to zvládnout množství fakt, podaných u jednotlivých pádů, a vynikly by systémové i chronologické souvislosti mezi jednotlivými změnami.

K přehlednému vylíčení vývoje zájmených koncovek není třeba poznámek.⁷ Při výkladu složených tvarů adjektiv soudí autor, že na výsledek stahování původních koncovek **-ajego*, **-ujemu* měly vliv koncovky měkčích zájmen (*jego*, *jemu*; později podle toho i *tego*, *temu*) — jinak by prý bylo třeba očekávat *-ago*, *-umu* jako v církevní slovanštině. Ale celkový pohled na výsledky kontraxe v polštině a v češtině ukazuje, že kvalita vzniklé samohlásky se řídila druhou, nikoli první samohláskou (srov. příklady na str. 55—56); zslv. jazyky se v tom liší od jslov. Jen u sloves typu *wolac* (a vlastně i *umiec*) je výsledek stažení v praes. tvarech opačný: **wolaješb* > *wolasz*, ale zde lze myslet na působení analogie (*dasz*, *da* . . . ; vliv tvarů infinitivních; *-a*- v koncovekách l. os. sg. a 3. os. pl.). Naproti tomu takové výsledky stahování, jako je třebaš *pas* < **pojasz*, bychom analogií nevyšvětili.⁸ Ve skloňování číslovek by bylo možno souhrnně upozornit na postupné rozšíření koncovky *-u* v nepřímých pádech; výklad o tom se musí opakovat u všech typů číslovek.

Výrazněji vystupují souvislosti jednotlivých tvarů ve výkladu konjugace. Při výtětu starých athematických sloves (str. 362) bychom doplnili **jymamь*, při výkladu přechodníku přítomného (str. 380—381, 383) by měl býti jako výchozí tvar praslovanský uveden nom. mask. *veda*, *dvigna*, nikoli jihoslov. podoba na *-y* (takto je tu rozpor s úvodem, srov. str. 29). Nemůžeme souhlasit s tvrzením, že v praslovanské existovalo trpné přičestí *m-ově*, které v polštině bezmála úplně zaniklo (str. 385). Jak dokázal přesvědčivě B. Havránek (*Genera verbi v slovanských jazycích* II, Praha 1937, 50 n.), jde zde o původní slovesná adjektiva, která se v stsl. stala participii (a pod jejím vlivem i v ruštině), kdežto jinde nikoli.⁹

Celá morfologie se zaměřuje pouze k osudům tvarů a nepojednává skoro vůbec o změnách kategorií, které se těmito tvary vyjadřují. (To platí v podstatě i o poznámkách o zbytcích duálových tvarů.) Proto se zde také neprobírají slova neohebná. To je citelná mezera, protože v knize nejsou obsaženy soustavné výklady významoslovné (ve skladbě je najdeme jen velmi neúplně).¹⁰

Pro vypracování systémové polské historické skladby nejsou dosud dány předběžné podmínky; v učebnici to ostatně není ani možné. Přesto jsou syntaktické výklady o jednoduché větě a souvětí, umístěné v naší historické mluvnici, v mnohém významným pokrokem ve srovnání s pracemi Lošovými. Nelze však říci, že by je nahrazovaly (zejména skladba v *Krátké hist. mluvnici* je velice cenná; zčásti je přehlednější, neboť méně tříští výklady, v některých bodech je i úplnější).

Především postrádáme výklady o větě jako celku, o typech vět podle obsahu a podle mluvnické stavby. (Při podmětu je krátká zmínka o jednočlenných větách slovesných a zvláštní kapitola je věnována větám typu *chwalono*, *zbudowano*, *ukryto* — je však umístěna v oddíle o determinacích vztazích; zato úplně chybí informace o větách jmenných.) Dozvídáme se zde jen o vyjadřování hlavních a vedlejších členů věty, o užití ustrnulého přechodníku, o zmíněných větách s participii na *-no*, *-to* a o konstrukci akus. s inf. Jen málokde může autor podat vylíčení historického vývoje celé konstrukce — obvykle se v systematickém utřídění dostávají vedle sebe jevy starší i mladší a na chronologické rozdílly se buď přímo

niček, *Histor. mluvnice československá*, Praha 1935, 292—293.) V akus. pl. n-kmenů je nutno vycházet z koncovky *-i*, nikoli *-e* (str. 281). Neprávem se mluví o sekundárním rozšíření koncovky *-i* v nom. vok. pl. feminin s nominativem na souhlásku: u i-kmenů je jistě praslovanská a jen u ů-kmenů se šíří na místo pův. *-e*.

⁷ Na str. 319 chybí zmínka o zobecnění podoby *nimi*.

⁸ Našemu výkladu nijak neodporuje ani koncovka *-im* v instr. sg. *-bjo*-kmenů (str. 303); musíme ji ovšem vyvozovat z *-bьmь* a nikoli z *-bьmь*. V imperf. byl výsledek stahování asi *-ach*; tvary typu *widziech* (str. 367, 369) vysvětlíme vlivem aoristu. — Mezi doklady na jmenné tvary přívláštňovacích adjektiv se nedopatřením dostalo *malem* (str. 325).

⁹ Zdá se nám, že se v morfologii při rekonstrukci pslov. tvarů — podobně jako v hláskosloví při úvahách o výsledku kontraxe — přeceňuje svědectví staroslovenštiny a zanedbávají se její odchylky od stavu praslovanského.

¹⁰ Pro poučení o funkcích slovních druhů a tvarů se musíme vracet k Lošově skladbě v kolektivním díle *Gramatyka języka polskiego* (zbiorowa) z r. 1923.

upozorňuje, nebo je můžeme vyčíst pouze z dokladů, seřazených chronologicky podle století.¹¹ Tak na př. ve větě bezpodmětných vět (str. 398—399) jsou vedle sebe bez vysvětlení jednak starobylé typy *świata*, *grzmi* (doklady jsou náhodou teprve ze XVII. stol.), *boli*, *chce się* (doklady od XIV. stol.), *jest późno*, *stato się tako* (doloženo od XV. stol.), jednak mladší typ vyjádření všeobecného podmětu *czyta się*, *żyje się* (s doklady až z XVIII. stol.).¹²

Za podmět se právem pokládá i genitiv záporový a partitivní. Nejvíce pozornosti se věnuje podmět vyjádřenému spojením číslovky s názvem počítaného předmětu. Protože v číselných výrazech došlo k velkým syntaktickým změnám, zabírá výklad o nich mnoho místa i u přísudku (shoda s číselným výrazem) a přívlastku. Snad by tedy bylo výhodnější podat tyto výklady souhrnně na jednom místě a v přímé souvislosti s výkladem tvaroslovným, protože změny morfologické přímo souvisejí se syntaktickými.

U přísudku, rozděleného na „orzeczenie słowne proste“ a „orzeczenie słowne złożone“, (v čistě jmenném přísudku vidí autor vynechání spony!), pojednává se hlavně o shodě a u jmenného přísudku též o šíření predikativního instrumentálu. To je probráno velice přehledně; o doplňkovém instrumentálu u významových sloves se dočteme v kapitole o dvojicích s předmětem (związki s orzeczeniem).

Větší část kapitoly o spojeních s přívlastkem zabírají výklady o přívlastku číselném; kromě toho je podáno významové rozdělení přívlastku s doklady na různé vyjádření a n. j.

Předmět (dopełnienie) se chápe širě než u nás, podobně jako v jazykovědě ruské: zahrnuje se sem i sociativní instrum. (typu *poszedł z Marią*), gen. a instrum. látky (*napelnł rog swoj oleja*), predikativní akus. a instr. u významových sloves (*zbawion uczył lud twój*), určení činitele (*to wszystko tobą jest stworzono // był pytan od jednego ubogiego*), vyjádření předmětu, s nímž se srovnává (*ten był ojca bardzo lepszy; trzy czaszki ku orzechu podobne; żądniejsza nad złoto*). V jednotlivých typech předmětu se sledují změny ve vyjádření. Sem je zařazen i krátký výklad o genitivu-akusativu maskulin.

Příslovné určení se probírá stručně se zřením k výrazovým změnám; k závažnějším přeměnám v jeho typech podle zjištění autorova nedošlo. V kapitole o absolutivním přechodníku se vytýkají především případy, v nichž participium plní funkci sklonného slovesného adjektiva. Konstrukce typu *zbudowano nowy dom* vykládá autor podle Oesterreichera; je to výklad nejpřavděpodobnější, ale nelze vycházet z prosté minulé platnosti výrazů typu *zbudowano jest*, nýbrž z resultativní;¹³ ta ovšem implikuje provedení děje v minulosti (stav vzešlý z minulého děje). Konstrukce akus. s inf. se vysvětluje vlivem latinským. To je jistě správné pro většinu citovaných dokladů, ale bylo by třeba odlišit případy typu *kiedy je na imieniu szkodzić widział*, které jsou dokládány i z nářečí (*widział go stać za starši widział go stojąc*) a mají přímý protějšek v češtině a slovenštině. Zde ovšem nejde o vliv latinský. — Úplně chybí kapitola o slovosledu (na rozdíl od Lošovy *Krátké hist. mluvnice*).

Jestliže v pojednání o větě jednoduché je *Gramatyka historyczna* méně podrobná než Lošova *Krótka gramatyka histor.*, v souvětí přináší mnohem více materiálu. Probírá souvětí typy v tradičním rozdělení, u každého uvádí a dokládá spojovací prostředky se stručným výkladem jejich etymologie a někde naznačuje i jejich sémantický vývoj.¹⁴ Nemůže ovšem probírat podrobně významové rozdíly mezi spojkami a relativy, ale i tak je sebraný materiál velice cenný také v plánu srovnávacím. Připojíme k němu několik poznámek.

Pro stol. *an*, *ana* ... i *ano* platí výklad Zubatého o jeho deiktickém původu.¹⁵ Rozhodně zde nejde o význam prosté slučovací, stejně jako u *aliż*, *alich*, *ali* (str. 438—440); v několika citovaných dokladech stojí tato slove v apodosi souvětí časového s *jako*, *zaledwie*, *ledwo*, *gdy*, jindy uvozují větu obsahovou, nebo proniká význam přípustkový, odporovací a pod.

¹¹ Neuvádí se bohužel — až na malé výjimky — místo, z něhož je doklad vzat. To zastírá důležité rozdíly mezi jednotlivými památkami nebo skupinami památek, na př. mezi texty biblickými a právními ve XIV.—XV. stol.

¹² Srov. o odpovídajícím typu českém u Fr. Trávníčka, *Skladba*, *Histor. mluvnice česká III*, Praha 1956, 32—34. Zpracování neosobních vět v *Krátké hist. mluvnici* Lošové je výstižnější a úplnější. — V poznámce o stavu v nářečích se považuje za formální podmět *ono* (*ono grzmi*), ačkoliv má zřejmě povahu citové částice (srov. výklady Zubatého a Trávníčkovy).

¹³ O resultativním významu spojení part. trpného se sponou srov. u Havránka, *Genera verbi II*.

¹⁴ Nepokouší se však naznačit, jak se souvětí typy formovaly z volnějšího spojení vět nebo i z vět samostatných, event. jak se přetvářela volnější spojení v hypotaxi. V tom se liší skladba v této mluvnici diametrálně od staročeské skladby Trávníčkovy, která klade hlavní důraz na výklad konstrukcí, nikoli na jejich pouhou registraci.

¹⁵ Viz *Studie a články II*, Praha 1951, 53 n.

Často je původní funkce citoslovná ještě zřetelná. — Spojka *lecz* (str. 441) nabyla odporovacího významu až v XVI. stol. (podobně jako čes. *leč*); v citovaném dokladu z XV. stol. má ve spojení s *albo* zřetelně význam vylučovací „ať — nebo“: *lecz rycerz albo panosza, czci żeńska twarz ...* — V *alibo* nevidíme spojení spojky *a*, tázací partikule *li* a part. *bo*; jde zde jistě o *ali* + *bo* a o složení starší než je ustálení tázací funkce *li*. — Spojka *lubo* vyjadřovala původně jen spojení s významem libovlnosti („ať — nebo“); teprve později pronikala i do spojeních čistě vylučovacích („bud — nebo“) — a pak ji nebylo nutno vždy opakovat u všech spojených vět. (Stejně tomu bylo i v platnosti členské spojky v několikanásobných větných členech. O těch se v mluvnici vůbec nemluví.) — U spojkových vět obsahových (zde jsou rozděleny mezi věty podmětové, předmětové a přívlastkové) by měly být odděleny věty oznamovací od rozkazovacích a práci. Věty typu *nie wiem, by gryflowe były gdzie na świecie* (obsahová věta oznamovací, vyjadřující popřené sdělení); *mnimają oni, by to był najwiętszy rozum* (obs. věta oznam., vyjadřující domněnku, obyčejně nepravdivou) a *patrzaj, by ty pirwey w misę nie sięgał* (obs. věta rozkazovací) se mezi sebou liší významem i dalšími osudy. — Poměr relativ *jen/że/, co/ź/* a *ktory* by vystoupil plastičtěji, kdyby byly přesně odlišeny věty přívlastkové od podmětových a předmětových (nebo lépe adjektivní od substantivních), na př.: *uzrzemy to dziecie, ktorez nam aniol powiedział* × *ize ktoryc czlowiek wierzy, ten ci będzie wezwan* (str. 461). V druhém z uvedených typů se zrodila relativa z interrogativ a odtud se rozšířila na místo starého relativu demonstrativního původu.¹⁶ — Mezi spojkovými větami přívlastkovými se ocitly věty velice různorodé; jsou mezi nimi i věty účinkové (srov. zejména doklad na *jakoby*, str. 466).

Není nutno hromadit další připomínky. V historickém zpracování souvětí jsme teprve na začátku, a autoři neměli v recenované knize ani možnost, ani dosti místa, aby je mohli zpracovat podrobněji. Také osvětlení srovnávací je úkolem dalšího bádání. Několik poznámek o pravděpodobném českém vlivu naznačuje, že bude nutno především objasnit poměr stavby souvětí v obou jazycích; shody jsou v mnoha případech překvapující. Ale nesmíme v tom hledat jen přímý vliv nebo přejetí — mnohde jde jistě jen o paralelní vývoj, k jehož usměrnění přispěl vedle blízké příbuznosti obou jazyků i jejich dlouhotrvající těsný kontakt.

Kniha je doplněna bibliografií základních prací o polské historické mluvnici a podrobným slovním rejstříkem.

Máme-li recenované dílo hodnotit jako celek, musíme opakovat to, co jsme řekli na začátku: že je to příručka, která zaujímá přední místo mezi novými histor. mluvnicemi slovanských jazyků. Lze jí vytknout nedostatek zřetele k systémové povaze změn a atomisující výklad jednotlivých jevů, v některých částech pak příliš popisný charakter, ale na druhé straně je nutno vyzvednout bohatý materiál, jasně formulované výklady a přehlednost. Proto jistě splní velmi dobře své poslání vysokoškolské učebnice a navíc vytváří i jeden z předpokladů k vypracování velké vědecké historické mluvnice polštiny. Ta ovšem bude musit být založena v daleko větší míře na výsledcích srovnávacího studia. Nedostatek srovnávacího zřetele se zatím neblaze projevuje ve všech historických mluvnicích jednotlivých slovanských jazyků.

Jaroslav Bauer

T. P. Lomtew: *Очерки по историческому синтаксису русского языка*, Moskva 1956, изд. Московского университета, 596 s.

Otázkám historického vývoje ruštiny věnuje se v sovětské jazykovědě v poslední době soustředěná pozornost. Vedle monografií objevily se zejména syntetické práce L. P. Jakubinského, P. J. Černycha, P. S. Kuzněcova, A. I. Jefimova, avšak ty jsou zaměřeny buď výlučně nebo převážně na tvarosloví, případně si všímají spíše vnějších dějin jazyka. Vypracování soustavné historické skladby zůstává zde dosud úkolem přístích let, přestože pro jeho realizaci byly už zásluhou prací A. A. Potěbni, A. I. Sobolevského, A. A. Šachmatova, V. V. Vinogradova, L. A. Bulachovského, S. P. Obnorského, V. I. Borkovského a jiných vytvořeny základní předpoklady. Proto je tím více nutno uvítat obsáhlé dílo prof. Timofeje Petroviče Lomtěva, které podstatným způsobem přispívá k poznání historické ruské syntaxe. Ani ono nezpracovává ovšem vývoj ruského syntaktického systému v úplnosti, nýbrž má charakter vybraných kapitol. Autor se zaměřil na několik oblastí skladby, které pokládal za zvláště důležité, protože se tu změny v užívání výrazových prostředků projevily nejvýrazněji. Jsou to tyto tematické okruhy: 1. neslovesné věty jmenné, dvoučlenné (otázka klázení spony a osobních zájmen ve funkci podmětu), 2. funkce závislého infinitivu, 3. tvary a funkce predikativního substantiva a adjektiva (se zvláštním zřetelem k šíření instrumen-

¹⁶ Srov. výklad Trávníčkův, *Skladba*, Hist. mluvnice čes. III, 105 n.; pro polštinu srov. Sborník prací fil. fak. Brno 1957, A 5, 125—127.